

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

период "эпохи оттепели" были сняты фильмы, которые вызывали споры с официальной советской идеологией, что было очень смело. В этот период основатели национальных кинематографий, такие как Шакен Айманов в Казахстане, Шухрат Аббасов в Узбекистане и другие, создали лучшие работы, которые стали важным этапом в истории центральноазиатского кино. [5]

Список использованных источников

1. Умарова З. Х. Советский кинематограф как феномен синтеза национальных культур // Вестник педагогического университета. — 2021. — Номер 2 (91). — С. 247-249
2. Красина О. Кинематограф Узбекистана 1920-х годов: зарождение национальной кинематографической школы // Этнодиалоги. — 2020. — Номер 3 (61). — С. 204-219
3. Меликузиев И. М. История и развитие узбекского искусства кино // Молодой ученый. — 2016. — Номер 19 (123). — С. 561-564
4. Абикеева Г., Сабитов А. Кино советского Казахстана: как работали советские идеологи // Режим доступа: <https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicntn/acta/41/pp.47-72.pdf>
5. Ибраев Е. Е. Образы казахов и тюрков Центральной Азии в советском кинематографе как идейное отражение революции 1917 года // Вестник Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова. — 2017. — Номер 22. — С. 133-135

ӨОЖ 32.019.5

АЙМАҚТЫҚ САЯСАТТАҒЫ ХАРИЗМАТИКАЛЫҚ КӨШБАСШЫЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Нұрқали Ерасыл Талғатұлы

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,

Халықаралық қатынастар факультетінің студенті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – П.К. Қилыбаева

Аңдатпа. «Харизма» және «харизматикалық көшбасшылық» ұғымдарының дәстүрлі және заманауи көзқарастарын салыстыру, саяси харизманың динамикалық аспектісін сипаттау. Аймақтық харизматикалық көшбасшылардың саяси процеске қатысу формаларын қарастыру және аймақ саясатындағы харизматикалық көшбасшылықтың қалыптасу факторлары мен мүмкіндіктерін анықтау. Көшбасшыларға жатқызылуы мүмкін жеке тұлғаның әр түрлі типтеріне салыстырмалы талдау жасалды. Басқа факторлармен қатар харизматикалық имидждің қалыптасуы барысын саралау.

Түйінді сөздер. көшбасшы, харизма, көшбасшылық, аймақтық көшбасшылар, саясаткер, саясат, жетістік, тұлға, бедел.

Харизматикалық көшбасшылық-бұл көбінесе өзіне тартып тұратын, ерекше дағдыларға ие және ұстамды, рухы берік тұлғағалармен байланыстырылатын көшбасшылық стилі. Бұл көшбасшы басқаларды соңынан еруге шабыттандыратын және ынталандыратын қасиеттерге ие. Бұл көптеген салалар мен ұйымдарда көрінетін ықпалды көшбасшылық стилі.

Тарихтың өнбойында харизматикалық көшбасшылардың көптеген мысалдарын келтіруге болады, соның ішінде кіші Мартин Лютер Кинг, Махатма Ганди және Нельсон Мандела, т.б. Бұл көшбасшылар миллиондаған адамдарды ортақ мақсатқа жетуге шабыттандырып, ынталандыра алды және олардың мұрасы әлі де бүкіл әлемдегі адамдарды рухтандырады.

Аймақ басшылары заңды түрде аймақтық көшбасшылар болып саналады. Жеке ерекшеліктеріне байланысты оларды көшбасшылардың әртүрлі түрлеріне жатқызуға болады. Көшбасшылардың әртүрлі классификацияларына негізделген (М. Вебер, Ф. Фидлер, М. Герман,

3. Фрейд) және аймақтық көшбасшылықтың заманауи зерттеулерін ескере отырып, аймақтық көшбасшылардың келесі түрлері бар: харизматикалық, бюрократиялық және ситуациялық.

Харизматикалық көшбасшылық туралы сөз болғанда, батыс зерттеушілері дәстүрлі түрде Макс Вебердің жұмысына жүгінеді [1].

Әлеуметтік ғылымдарда «харизма» терминін неміс теологы және әлеуметтанушысы Э. Трелч енгізген және оны М. Вебер өзінің үстемдіктің идеалды түрлері туралы тұжырымдамасында талдаған.

Көптеген зерттеушілер белгілі бір сапалары бар, керемет және жұмбақ әсер ете алатын жеке тұлғаның бар екенін атап өтеді. Бұл әсер әсіресе митингілер сияқты бұқарамен тікелей байланыста болған жағдайларда байқалады. Г.Лебон бұл қасиетті «таңқалдырарлық», М. Вебер – «харизма» деп атады.

Зерттеушілердің пікірінше, аймақтық көшбасшылар арасында ситуациялық көшбасшылар шамамен 10%, харизматикалық қасиеттері табиғи түрде анықталған, харизматикалық көшбасшылар шамамен 14%. Қалған көшбасшылар бюрократиялық түрге жатады.

Ең табысты «азиялық жолбарыстардың» бірі-Сингапур. Тәуелсіздік алғаннан кейін бастапқы позициялары нөлге жуық болған ел (құртымдай территория, сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі, пайдалы қазбалардың болмауы) ең дамыған елдердің қатарына кіріп, «экономикалық ғажайыпты» жасады. Сингапурдың жетекшісі және негізін қалаушы Ли Куан Ю керемет күшті және харизматикалық саясаткер болған. Оның бүгінгі Сингапурды құруда рөлі зор болды. Саясаткерлер мен экономист ғалымдардың көпшілігі Ли Куан Ю сияқты басқа ешкім экономикалық және әлеуметтік-саяси бағытты сәтті жүргізе алмайтынын атап өтті. Ол сингапурлықтардың керемет қолдауына және үлкен сеніміне ие болды. Оның қайта құруларының негізі білім беруді ертерек дамытудың маңыздылығын түсіну болды: табысты экономикалық реформалар жүргізу және жергілікті тұрғындар қатарынан бірінші дәрежелі кадрларсыз дамудың ұзақ мерзімді күн тәртібін қалыптастыру мүмкін еместігін түсіну болды. Ұлыбританияның бұрынғы премьер-Министрі Маргарет Тэтчер Ли Куан Ю құрған Сингапур туралы: «бір кездері Сингапур Ұлыбританиядан оқыды, енді біз Сингапурдан оқимыз», - деді [2].

Көшбасшылық түрлерін анықтаудың әртүрлі тәсілдері бар. Олардың бірі көшбасшылық ауқымының ерекшелігіне негізделген. Жалпыұлттық (ұлттық, бүкіл халықтың) көшбасшылары; белгілі бір таптың немесе басқа да үлкен әлеуметтік топтың көшбасшылары; қоғамдық ұйым немесе қозғалыс жетекшілеріне (ең алдымен саяси партия) бөледі. Тағы бір тәсіл көшбасшылық стилінің айырмашылығына негізделген (үш стиль - авторитарлық, демократиялық және либералды). [3].

М. Вебера билікті жүзеге асыратын адамдардың беделіне сәйкес көшбасшылық түрлерін жіктеуді ұсынды. Осы критерий аясында көшбасшылық дәстүрлі, харизматикалық және бюрократиялық (рационалды-занды) болуы мүмкін. Дәстүрлі көшбасшылық қолданыстағы дәстүрлер мен рәсімдерге сүйенеді. Биліктің бұл түрі өте қарапайым, ескірген, бірақ әлі де қоғамдық-саяси қатынастарда (монархия) кездеседі. Көшбасшылықтың бұл түрі көшбасшыны баламасыз қабылдаумен сипатталады. Харизматикалық көшбасшылық-бұл көшбасшылықтың дара түрі, ол толығымен көшбасшының жеке қасиеттеріне және оның тарихтың қатаң кезеңдерінде көпшілікті соңынан ерте алатын қабілетіне негізделген. Харизматикалық көшбасшылықта көшбасшы мен оның ізбасарлары арасында ерекше байланыс бар екенін атап өткен жөн: ол қандай да бір мақсатты жүзеге асыруға дайын екенін сезінеді, ал оның жақтастары оның ерекше ерекше қасиеттерінің, кез-келген қиындықтарды жеңе алатындығына, оқиғалардың одан әрі барысын болжай алатындығына сенімді. Харизматикалық көшбасшылықтан түбегейлі ерекшеленетін бюрократиялық (рационалды-занды) көшбасшылық-бұл ерекше жеке қасиеттердің болуы нәтижесінде емес, лауазымы, позициясы бойынша көшбасшылық. Рационалды-занды көшбасшылық қоғамда бар заңдарға, ережелерге, нормаларға сүйенеді, олардың шеңберінде үстемдік саяси қызмет нормаларын білумен және нақты сақтаумен, сондай-

ақ оларды алға қойылған мақсаттарға (президент, премьер-министр) қол жеткізу үшін белсенді пайдаланумен байланысты [4].

Көшбасшылық стиліне байланысты көшбасшылық авторитарлық (яғни, дербес, жеке шешім қабылдауға бағытталған, өкілеттіктерді орталықтандыруды және «бәріне және барлығына қолбасшылық етуді» білдіреді) және демократиялық (яғни, соңынан ерушілердің белсенділігі мен бастамасын жандандыруға бағытталған, өкілеттікті орталықсыздандыруды және шешім қабылдау процесіне «көпшілікті» тартуды білдіреді) болуы мүмкін. Авторитарлық көшбасшы өз қызметі шеңберінде серіктестерінің саяси бастамасын аяусыз басуға, олардың белсенділігін қатаң бақылауға, оларды өз ықпалына барынша бағындыруға тырысады. Демократиялық көшбасшы, авторитарлық көшбасшыдан айырмашылығы, пікірлестерінің белсенділігін қатаң шеңберлер мен ережелермен шектемейді, олармен саяси қызмет барысында ең маңызды мәселелер бойынша кеңеседі, оларға шығармашылық бастама мен креативтілік көрсетуге мүмкіндік береді. Либералды босбелбеу көшбасшылық бағынышты топтың жұмысын ұйымдастыруға және бақылауға минималды қатысуын білдіреді.

Саясаттағы харизматикалық көшбасшылар құбылысы саяси ғылымдардағы пікірталас мәселелерінің бірі болып табылады. Оның мәні артады, кейде төмендейді. Бүгінгі таңда бұл құбылыстың ғылыми мағынасын талқылауға айтарлықтай негіз бар. Бұл биліктің дараландырылғанына, дербестендірілгеніне байланысты.

Джей Конгер атап өткендей, харизма – бұл табысты кәсіпкерліктің өзегі, өзгерістерді басқару, стратегиялық болжау және ынталандыру [5].

Харизматикалық көшбасшылар инстинктивті түрде көпшіліктен қашан ерекшелену керектігін және адамның әлсіздігін қашан көрсету керектігін біледі. Олар жағдайды жақсы сезінеді, бұл олардың әртүрлі ақпаратты, соның ішінде қауесеттер мен болжамдарды қабылдау және талдау қабілетін білдіреді.

Таңқаларлық емес, мысал ретінде алып отырған ең көрнекті бизнес көшбасшыларының керемет түйсігі бар. Бұл мағынада жақсы мысал-XX ғасырдың 90-жылдарында Heineken сыра қайнату компаниясының басқарма төрағасы болған Рей Ван Схайк. Консервативті көзқарастары мен талғампаз мінез — құлқы бар адам ван Схайк әріптестерінен және— Heineken иелері отбасының үшінші буынының өкілі Фредди Хайнекеннен сигналды байқауда (аңғаруда) өте көреген болды. Компанияның кейбір топ-менеджерлері өздерінің негізгі акционерінің не қалайтынын ойлап, бас қатырды, ал Рей Хайнекенге не қажет екенін «жай ғана білу» қабілетіне ие болды. Бұл шеберлік директорлар кеңесінде фирма иесімен ұзақ қарым - қатынастың нәтижесінде пайда болды, бірақ бұл жай ғана тәжірибе емес - ван Схайк олар әртүрлі адамдар болса да және ешқашан тікелей бірге жұмыс істемесе де, Хайнекеннің ойларын оқуды үйренді [6].

Харизматикалық көшбасшылық өте тиімді болғанымен, ол қиындықсыз болмайды. Харизматикалық көшбасшылықтың негізгі мәселелерінің бірі-бұл көшбасшының жеке басына және харизмасына байланысты болуы мүмкін. Бұл дегеніміз, егер көшбасшы өзінің харизмасын сақтай алмаса немесе ұзақ уақыт бойы болмаса, көшбасшылық стилінің тиімділігі зардап шегуі мүмкін. Харизматикалық көшбасшылар өздерінің инстинкттеріне шамадан тыс тәуелділікке бейім болуы мүмкін және әрқашан кері байланысқа немесе басқалар үшін ашық бола бермейді.

Көшбасшы харизмаға ие болуы керек. Бірақ бизнестегі тәжірибеден алынған мысалдар харизматикалық көшбасшылық көшбасшының тиімді қызметіне әкелмейді деп, бұл фактіні жоққа шығарады. Ежелгі грек тілінен алынған «харизма» - құдайдың сыйы, рақымы, құты. Саясат пен бизнестегі харизматикалық көшбасшылардың мысалдарын келтіреміз.

Бизнес саласында. АҚШ автомобиль өнеркәсібінің негізін қалаушы Генри Форд. Ол адамдарға ұнады, өзін қалай көрсетуді білді, егер оның кемшіліктері болса да, олар бәріне бәріне жақсы болып көрінді. Бірақ Генри Фордтың жақсы PR болғандығы оның жақсы басқара алатындығын білдірмейді. Ол «менеджер» сөзінің мәнін түсінбеді. Генри Форд бәрін толығымен басқарғысы, бақылауында ұстағысы келді. Зерттеушілер компанияның банкроттығының себебін

Генри Форд компанияны жеке-жеке басқара отырып, менеджерлердің көмегінсіз миллиардтаған ақша табуға ұмтылуынан көреді. Үздік менеджерлер жұмыстан шығарылды, ал қалғандарының қабылданған шешімдерге ықпал етуге құқығы болмады. 1947 жылы Генри Форд қайтыс болды, немересіне құтқаруды қажет ететін банкротқа ұшыраған, құлдыраған корпорацияны қалдырды. Көшбасшылықтың мақсаты-адамдарға аз күш жұмсап, оны жақсарту үшін жұмыс істеуге көмектесу. Мұндай тапсырманы орындайтын менеджерге харизма қажет пе? Жоқ. Ең алдымен, ол рационализаторлық және ұйымдастырушылық қасиеттерге ие болуы керек, қарамағындылар үшін беделді болуы керек.

Менеджерлердің негізгі бөлігі, соның ішінде көрнекті және талантты адамдар харизматикалық көшбасшы болуға ұмтылмайды. General Electric компаниясының бұрынғы директоры Джек Уэлч бизнестегі көшбасшының рөлін былай анықтады: «көшбасшылар жұмысты басқаларға қарағанда мұқият орындайды, олар рақаттанады, бірақ бірден емес, осылайша олар сенімділік пен өзін-өзі бағалауды дамытады, олар ойлағаннан да көп жұмыс жасайды» [7]. Бұл көшбасшы үшін харизма негізгі емес, қосымша сапа болады.

Саясаттағы көшбасшылардың жақсы әсер қалдыруға деген ұмтылысы түсінікті. Бірақ ең тиімдісі қоғамдық саясат пен әлеуметтік және саяси процестерді басқару салаларын бөлісе алады. КОКП Орталық Комитетінің бірінші хатшысы қызметін атқарған харизматикалық көшбасшы Михаил Горбачев қоғамның барлық салаларында өте танымал болды. Жас қоғамдық саясаткер, күлімсіреп, халықпен оңай қарым-қатынас жасауы көпшілікке ұнады. Бірақ экономикадағы апатты жағдай оны бәріне жек көретін функционерге айналдырды. Оның жұмысын бақылаған адамдар, ол державаны бір нәрсеге апаратын сияқты көрініп, іс жүзінде мүмкін болатын нәрсеге әрекет етті деп сенді. Мүмкіндік пайда болған кезде ел осы президенттен құтылды [7].

Л.В. Сморгалова, егер бастапқыда харизма тек ұлы көсемдерге ғана тән қасиет ретінде қарастырылса, жкейінгі кезде «орта қол» көшбасшылар үшін және жеке харизманы қалыптастырғысы келетіндер үшін, тартымды мінез-құлық белгілері мен құнды коммуникативті дағдылар жиынтығы, көптеген нұсқаулықтар жасалып жатқандығын атап өтті [8].

Сонымен, Қазіргі қоғамдағы харизматикалық көшбасшылық құбылысына деген қызығушылық азаймайды және қазіргі басшыларда харизматикалық көшбасшылықты дамыту мүмкіндігі туралы мәселе оны одан әрі зерттеудің перспективалық бағыттарын белгілеу керек деп болжауға болады. Харизмаға ие болу-ұзақ және қиын жол, бірақ барлық мүмкіндіктері мен қабілеттерін шынайы пайдалануға тырысатын көптеген басшылар үшін шынайы бағыныштыларға эмоционалды және интеллектуалды әсер етеді. Харизмаға ие болу-ұзақ және қиын жол, барлық мүмкіндіктері мен қабілеттерін пайдалануға, бағыныштыларға эмоционалды және интеллектуалды әсер ету үшін көптеген басшылар нақты ұмтылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Вебер, М. Политика как призвание и профессия Текст. / М. Вебер //Избранные произведения / пер. с нем. под ред.Ю. Н. Давыдова, П. П. Гайденко— Москва: «Прогресс», 1990. — 644-707 с. — ISBN 5-01-001584-6. URL:https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/vebizbr/08.php (дата обращения:04.11.2020) .Текст: электронный.
2. Егорова О. А., Егоров И. С. Феномен харизматического лидерства в постколониальный период в странах Азии и Африки // Вестник Пермского университета. Серия: Политология. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-harizmaticheskogo-liderstva-v-postkolonialnyy-period-v-stranah-azii-i-afriki> (дата обращения: 08.04.2024)
3. Типы лидерства// <https://dist-tutor.info/mod/book/view.php?id=32345&chapterid=2130>

4. Фонарев А.В. Особенности и основные типы политического лидерства // Вестник БГУ. 2014. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-i-osnovnye-tipy-politicheskogo-liderstva> (дата обращения: 07.04.2024).
5. Лэй Э. Харизма. Искусство производить сильное и незабываемое впечатление: пер с англ. – М. : Протекст, 2010. – 277 с
6. Гарет Джонс, Роб Гоффи. Четыре свойства харизматичных лидеров. 03.12.2019 // https://big-i.ru/150ideas/leader_rules/817769/
7. Харизматический лидер. 02.04.2024 // <http://hr-ru.com/2010/08/xarizma-lidera-v-biznese/>
8. Шкурко О. В. Харизматическое лидерство и возможность его развития у современных руководителей // Вестник ОмГУ. Серия: Экономика. 2013. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/harizmaticheskoe-liderstvo-i-vozmozhnost-ego-razvitiya-u-sovremennyh-rukovoditeley> (дата обращения: 08.04.2024).

УДК 341

КИБЕРТЕРРОРИЗМ КАК УГРОЗА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Оралов Асылхан Раздыкович

sajasata@mail.ru

Докторант факультета международных отношений

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан,²

Аубакирова Динара Ниязбековна

a_d_n_94@mail.ru

Преподаватель факультета международных отношений

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

В современной политике широко распространено убеждение в том, что процесс глобализации способствует быстрому развитию экономики, укреплению связей между государствами и народами в различных сферах общественной и политической жизни, а также научно-техническому прогрессу. Однако, научно-технический прогресс стал источником возникновения кибертерроризма. Понятие «кибертерроризм» объединяет два термина: «кибер», относящийся к виртуальному пространству для хранения и передачи данных, и «терроризм», имеющий международное значение. Интернет представляет собой идеальное поле для действий террористических организаций, которые используют современные технологии для своих целей, включая создание собственных веб-сайтов или аккаунтов в социальных сетях. Ряд факторов, таких как свободный доступ в сеть из любой точки мира, конфиденциальность передачи информации на большие расстояния, возможность создания и поддержания имиджа, пропаганда и легкодоступность в создании собственных онлайн-платформ, способствуют возникновению проблемы кибертерроризма в современном обществе.

В научной литературе выделяются два подхода к пониманию кибертерроризма. Первый подход основывается на использовании информационных технологий, включая социальные сети, для вербовки новых членов террористических организаций и популяризацию террористической деятельности. Несмотря на блокировку подобных сайтов, в Интернете все еще можно найти страницы таких террористических групп, как «Талибан», «Хамас», «Хезболла», «Черные тигры» и другие. Однако этот подход не охватывает всю сущность кибертерроризма, сосредотачиваясь лишь на его информационной составляющей. Второй подход к пониманию кибертерроризма основывается на определении кибертерроризма как формы терроризма, имеющей специфическое